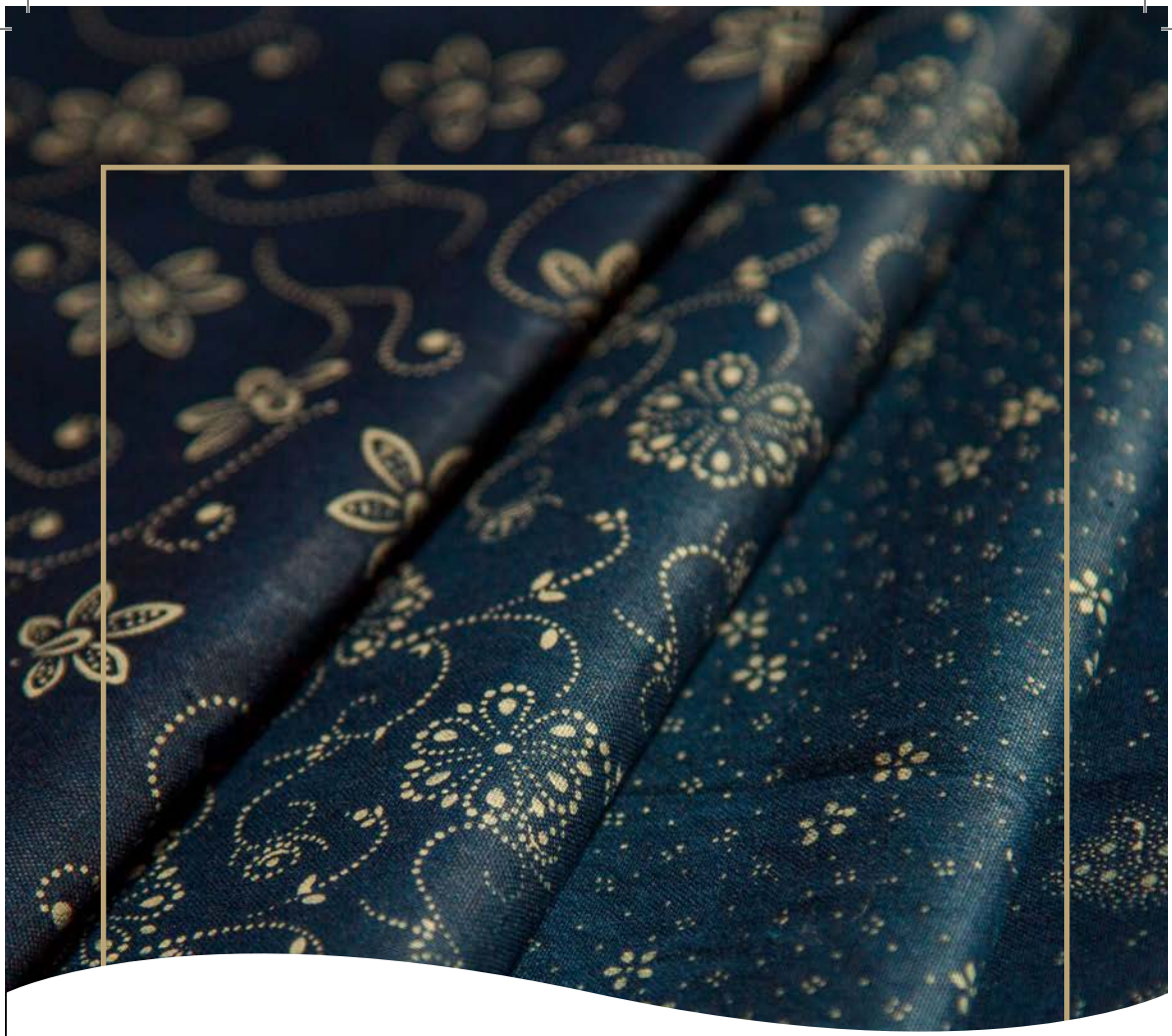

Kékfestő

farmermonarchia

Megnevezés: Kékfestő – farmermonarchia
Alkotók: Mgr. Ľudmila Mitrová, Mgr. Martin Bartoš, JUDr. Ing. Slavomír Borovský
Felelős szerkesztő: PhDr. Jana Kovácsová
Magyar fordítás: Jončev Zsolt, Phd.
Nyelvi korrektor: Mgr. Fedor Erika
Angol fordítás: Mgr. Andrea Lebocká
Illustrációk: Mgr. Tímea Tóthová
Tördelőszerkesztő: Peter Takáč
Fényképek: Peter Takáč, Ladislav Válek
Kiadó: Szepsi város, Iskola utca 2, 045 01 Szepsi, msu@moldava.sk
A kiadás helye és ideje: Szepsi, 2021
A kiadás száma: első
ISBN : 978-80-570-3109-3
Kiadó: CreAD SK, s.r.o.,
Nem eladó

A brossúra kiadásának támogatója:
A határokon átnyúló Interreg V-A Szlovákia - Magyarország program Kisprojekt Alap pályázatának keretén belül a Kékfestő - farmermonarchia pályázat FMP-E/1901/4.1/072
A pályázat az Európai Unió társfinanszírozta az Európai Regionális Fejlesztési Alapból:

Köszönet illeti:

Interreg
Slovenská republika-Maďarsko
Budujeme Partnerstvá

www.skhu.eu, www.viacarpatia-spf.eu

A pályázatról

A pályázat célja közös szakmai programok, csereprogramok megvalósítása, a kultúra területén a közös múlt vizsgálatának és a kultúra egymásra hatásának hátterében. Létrejön két mesterség – kékfestés és a szövés iránt érdeklődő egyének és közösségek alkotóplatformja. A projekt kutatásának egyik területe a kékfestés, amely az UNESCO szellemi kulturális örökség reprezentatív listájára 2018. november 11-én került bejegyzésre, mint Szlovákia, Magyarország, Csehország, Ausztria, Németország közös bejegyzéseként. A pályázat lehetőséget ad az Abaúj térség határmenti területének, Szepsi és Encs városok részletesebb felkutatására. Szakmai (kutatás és konferencia), gyakorlati - művelődési (workshop, vándorlás), népszerüsítő - (kiállítás, nemzetközi verseny) kultúrális - alkotói (emléktárgyak és márkajegy) eszközök átgondolt kombinációjának segítségével összeköti a térség vonzáskörében élő különböző emberek csoportjait. Mindkét város, Szepsi és Encs földrajzi elhelyezkedése, a települések méretei, valamint az emberi erőforrások révén vezetői szerepet töltenek be a térség fejlesztésében. Minden feltétellel rendelkeznek a közös együttmüködés bővítésére a még ez idáig ismeretlen és különleges terület feltárásában is, valamint erdedményeit kamatoztatni tudja a gazdaság területen is - különösen a foglalkoztatás növelésében. Együtt egy további partenerrel a Szepsi Művelődési Központtal kötődnek a már korábbi sikeres pályázatok eredményeihez és ezzel egyidejűleg teljesíti a fejlesztési stratégiak trendjét a kultúra és a kreatív gazdaság területén, különös tekintettel regionálisan és a határokon átnyúló, valamint nemzeti és európai szinten is .

About the project

The aim of the Blue-dye - Denim Monarchy project, within which this brochure was created, is to create joint professional programs, exchange programs in the field of culture to explore our common history and cultural interactions. The project will provide a creative platform for interested groups and individuals interested in specific craft techniques - blueprint production and weaving. One of the areas of the project's investigation - the production of blue-dye was inscribed on 28 November 2018 on the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity as a joint registration of Slovakia, Hungary, Czech Republic, Austria, and Germany. The project provides an opportunity to explore it in more detail within the cross-border area between Moldava and Encs in Abaúj. A well-thought-out combination of professional (research and conference), practical-educational (workshop and wandering), popularizing (exhibition and international competition), and cultural-creative tools (tradition day, souvenirs, and brand) will address and connect different groups of people in the catchment area. Both partners of the city of Moldava and Encs are leaders in the region by their geographical position, size of their settlements, and human resources and have all the prerequisites required to expand cooperation in this hitherto unexplored and extremely interesting area and move it to interest in economic results - especially in reducing unemployment. Together with other partners of MsKS Moldava, they will build on the results of previously successful projects and at the same time fulfill strategic development trends in the field of culture and creative economy, especially at the regional and cross-border level but also national and European.

Generációról generációra

Az egyes települések népeinek hagyományai egy ki nem apadó energiaforrás az emberek évszázadokon át bevált életmódjának. Ezekből olyan értékeket válogatunk ki, mint a becsület, a szeretet, a kedvesség vagy az önzetlen segítségnyújtás. Őseink iránti tiszteletből, szeretteink iránt táplált szeretetből, kötelességünknek érezzük ezen értékek fentartását.

A múlt egyik fontos üzenete számunkra a már valahol kötelező jellegű latin közmondás - ACTA NON VERBA, vagyis TETTEK, NEM SZAVAK. Ezért Encs partnervárosával közösen, egy határokon átívelő KÉKFESTŐ - Farmermonarchia című pályázatot valósítunk meg - amely keretén belül fel szeretnénk tárni múltunkat, ill. népszerűsíteni azon ritka kézműves mesterségeket, melyeknek hagyománya van régiónkban. Városunkban is megvolt ennek a szinte elfeledett kékfestő-gyártási technológiának a maga műhelye, melyben a Fink/Finkei család képviseltette magát. A pályázat keretén belül, Encs partnervárosunkkal megőrzünk egy másik textilipari mesterséget is - a szövést, amely szintén ritka, regionális hagyománnyal rendelkezik az egész Abaúj- megyében. Ez az igyekezet fontos számunkra a határokon túl elő népek megértésére és közös értékeink megtalálására. Partnereinkkel közös szándékunk, hogy tetteink által újra felfedezzük és feltárjuk hagyományos szokásainkat, melyek mindannyiunk számára örömteli és gazdagító. Hiszem, hogy még sok közös vonást találunk, s elménkben megőrizzük őket a régió és az itt élő emberek javára.

Slavomír Borovský
primátor mesta Moldava nad Bodvou

A kékfestés története

A kékfestés eredete Európában egészen Ázsiáig nyúlik vissza, annak ellenére, hogy a világ legrégebbi fennmaradt kékfestő tárgya a 4. századból származó gyermek tunika, amelyet Felső-Egyiptomban találtak a keresztény koptok sírjaiban. Az ázsiai származást nemcsak ezekben az országokban előforduló motívumok bizonyítják, hanem maga a növény is, amelyet a kék színezésre használnak: Indigofera tinctoria - festő indigó. Európa legrégebbi kékfestő tárgya Arles-i Szent Caesarius püspök 6. századi sírjában található szövet, amelynek keleti eredetet tulajdonítanak. Addig Európában kék színűre az Isatis tinctoria - festő csülleng növény segítségével festettek, amely festési tulajdonságaiban nem tűnt ki az indigófához képest.

A kékfestés, vagyis a szövet kékre történő negatív festésének technikája a festő indigó növénnyel jutott el Európába, azaz Indiából Angliába és Hollandiába a tengerentúli kereskedelmi útvonalaknak köszönhetően, de találkozhatunk a Kis-Ázsiától Törökországon át vezető út megemlítésével is.

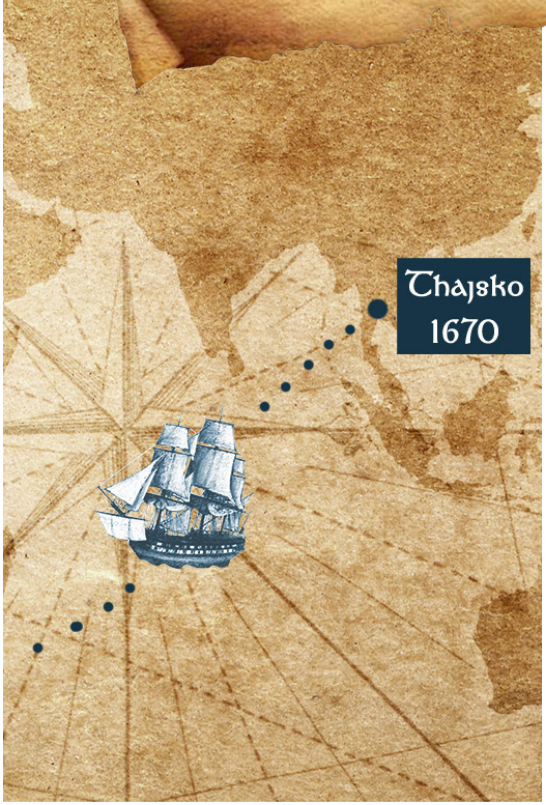

A kékfestés jelentős bővülése a sziámi küldöttség (a mai Thaiföld) 1670-es évekbeli látogatása után következett be, amely az indiennes nevű pamutszöveteket ajándékozta XIV. Lajos francia „Napkirálynak“. Az ilyen típusú új anyagok iránti kereslet növekedését tapasztalták, de mivel Európa szerte, főleg Dél-Franciaországban és Észak-Németországban számos község foglalkozott a festő csülleng termesztésével, a hazai termelők gazdasági védelme érdekében magas vámokat és büntetéseket szabtak ki az indiennes kereskedelemre. Csak néhány francia vállalat kapott engedélyt, köztük a Compagnie des Indes, amelynek többségi tulajdonosa, XV. Lajos szeretője Madam de Pompadour volt.

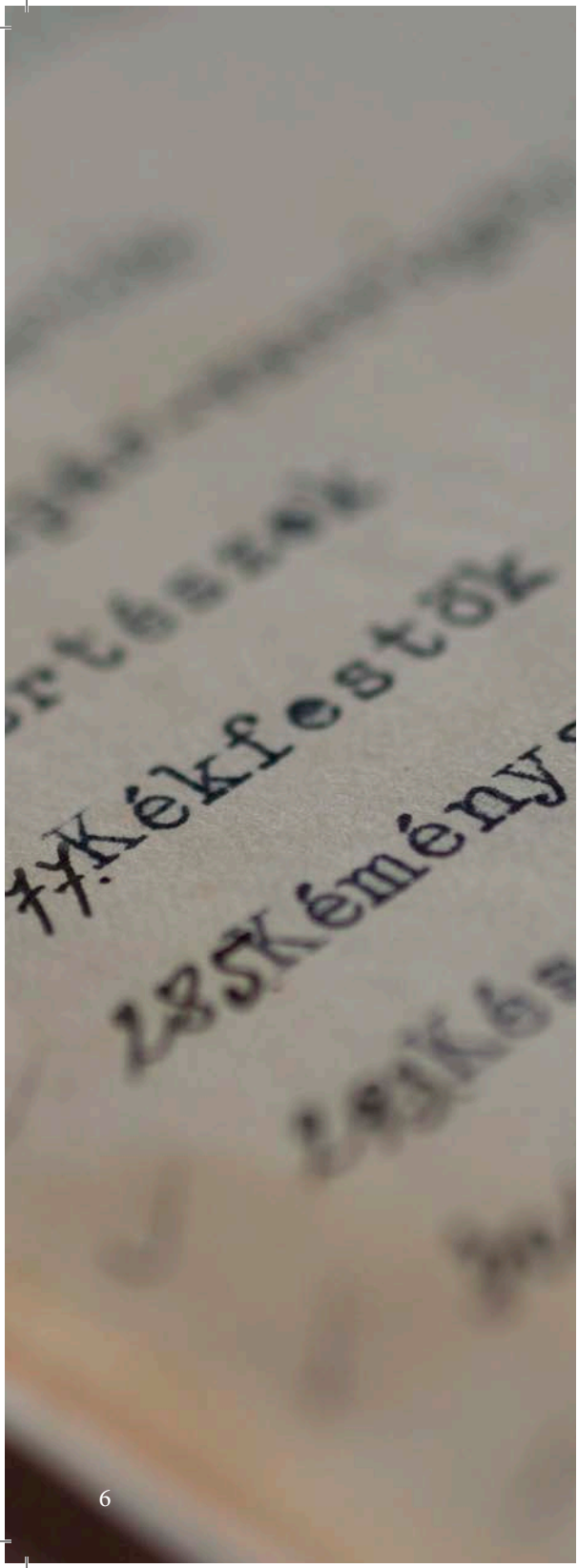

A nyomott pamutszövetek mellett, az ázsiai tengerentúli kereskedelmi utaknak köszönhetően, megnőtt a kínai porcelán és más termékek iránti érdeklődés is, amely elindította a chinoiserie nevű divatirányzatot. Az importált porcelán kék-fehér mintás volt, ezért a kékfestést is régebben „Porzellan Druck”-nak nevezték.

Hollandiát Európa első országai közé soroljuk, amelyek újdonságnak számító hideg módon kezdték el festeni a kék szöveteket. A gyártási technológiát titokban tartották, és sokan sikertelenül próbálták utánozni ezt a festési módszert. Ezért a kékfestést “holland stílusú festésnek” is nevezik. A Neuhofer testvérek elsőként szerezték meg a kékfestés elkészítésének receptjét, ezt követően hirtelen elterjedt Európa szerte.

A kézműves tevékenységeket céhekben végezték. Ez garantálta a mennyiséget, termékminőséget, kereseti lehetőséget és társadalmi előnyöket a céh minden tagjának. Eleinte a kékfestés mesterségének besorolása nem volt egyértelmű, mivel nem tudták, hogy nyomdászokhoz vagy festőkhöz sorolják-e őket. Végül a festő céhekhez sorolták. Ahol magas volt a festők száma, ott tovább lehetett

osztani szépfestőkre - németül Schönfarber (világosabb és finomabb szöveteket festett) és a vászonfestőkre - németül Schlechtfarber (sötétebb és durvább szöveteket festett). A kékfestő céheket főleg ott hozták létre, ahol minőségi vászon állt rendelkezésre a festéshez. Aki a festő céhbe akart belépni, annak eredetileg német eredettel kellett rendelkeznie. Először tanoncként vették fel három-négy évre, majd segédként, aki hároméves vándorútra indult Magyarország határain kívülre. Végül mestervizsgát kellett letenni mestermű - németül Meisterstück létrehozásával.

A történelmi Magyarország területéről származó kékfestők első említését Domonkos Ottó dokumentálja a mai Magyarország területén lévő Sopron városában, és az 1692 előtti időszakra datálódik. A mai Szlovákia területén fellelhető legrégebbi kékfestő tárgy 1783-ból származik Körmöcbányáról, és egy rokokó házaspárt ábrázol. A gyűjtemény tárgyát a Besztercebányai Közép-Szlovákiai Múzeumban őrzik. A kékfestő helyközi céh legrégebbi említése 1608-ból Lőcse városából származik, és a mai Lengyelországban található Boroszló (ma Wrocław) városának céhszabályai alapján alapították. A Lőcsei céhbe 1869-ig 330 mestert jegyeztek be 56 városból (beleértve Szepesváralját és Szepesolaszit). A máshonnan származó kézművesek fokozatosan függetlenné váltak a lőcsei céhtől és saját céheket hoztak létre. 1777-ben ugyanezt tette Szepesváralja is, amelytől később elkülönült a Szepesolaszi céh, amelyben a Fink kékfestő család is tevékenykedett. A család érdekes a kékfestés története szempontjából, mert az 1860-as években Szepsi városába hozta el ezt a mesterséget. További kutatások által sikerült kideríteni, hogy Fink Imre 1826. január 9-én felvételt nyert a céhbe, valamint sikerült megtalálni a testvére, András keresztelési bizonyítványán lévő bejegyzést. Finke András fiának, Jánosnak Szepesolasziból való elköltözésének pontos oka nem világos számunkra, de tudjuk, hogy a kékfestő-kézművesek költözésének gyakori oka az volt, hogy új helyeket kerestek, ahol nagyobb kereslet lenne a termékeik iránt. Ez összefüggésben volt az egyre erősödő textilipari konkurenciával, amely kiszorította a fizikai munkát. Miután Fink János mester lett Szepsiben, feleségül vette Julianna Lang-ot, aki Szepesbélai kékfestő családból származott. A kékfestő családok összekapcsolása házasságok által nem volt ritka. A feljegyzések szerint Jánosnak és Juliannának tíz közös gyermeke született.

Szepsin kívül tevékenykedtek kékfestők Kassán is. Az Abaúj vármegyében lévő független festőcéh, valószínűleg az eperjesi céhtől szakadt ki a 19. században, bár nem túl sok kékfestő tevékenykedett benne. Ennek ellenére a lőcsei céh festői is dolgoztak ebben a régióban, úgy ahogy az Abaúj vármegye kézművesei is dolgoztak más területeken. Fennmaradtak a kassai céh 1815-ből származó céhartikulusai, az alapító Weitzenbreuer család mestereinek nevével és 72 céhes szabályzattal. A kassai Haltenberger és Bradovec családok is jelentősek voltak a színezés és kékfestés terén. Ismerünk olyan vegyes céheket is, amilyen például Abaújszántó községben is működött, ahol 1818-ban a festőket is említik a kiváltságok helyreállítását szolgáló dokumentumok. Egy másik említés szerepel a Magyarországi kézművesek és kereskedők listájában, amelyet 1885-re datálunk. A lista információkkal szolgál az Abaúj-Torna vármegye kékfestőiről: Kassán (özvegy Bradovka, Haltenberger testvérek), Szikszón (Egei János) és egy textil, illetve ruha festőről Alsómecenzéfről (Imling Kelemen felesége). Alsómecenzéf már az 1892-es névjegyzékben nem szerepel, de a kékfestőkhöz a következő neveket sorolta: Abaújszántón (Schüll Géza) és Szepsin (Fink János). A Kékfestő - farmermonarchia pályázat részeként a kékfestőkkel kapcsolatos mentési kutatásnak köszönhetően, sikerült felkutatni a Finkei kékfestő család utódját. Ez fia Eugen (Jenő) volt, aki feleségül vette Knébl Mariskát, a szepsi borbélymester lányát. Több gyermekük született, melyek közül az 1903-ban született fia, Finkei Gyula lett az utolsó kékfestő Szepsiben, aki a második világháború végéig tevékenykedett. A város legidősebb lakóinak vallomásaiból megtudhatjuk, hogy a háború végén elhagyta Szepsit. További sorsa még mindig nem világos.

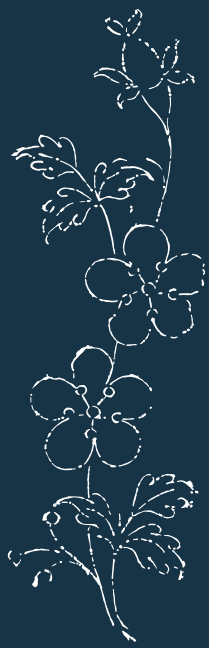

Új kérdések merülnek fel a további kutatók számára:

Hová temették Finkei Gyula édesanyát?
Hová tűntek a Hviezdoslav utca 22. szám alatt található kékfestő műhely formái?
A „Tintafőző“ városrészben tényleg a cipészek számára főztek ragasztót?
A megnevezés nem eredeztethető a kékfestőktől?

A múzeum gyűjteményeiben Finkei Gyula tevékenységének bizonyítékát a kézművesek névsora őrzi, a család tevékenységének történetére a temetőben még mindig emlékeztetnek az ott lévő sírkövek. A kékfestők tevékenységéből fennmaradt a mintakártya, amely abc lapokra nyomott mintákat tartalmaz, továbbá kékfestéssel nyomott szövetek és nyomódúcok - fémlemezek.

A Fink család

Magyarázat:
* születés
≈ keresztelés
∞ házasság
† elhalálozás
t. temetés

Települések magyar - szlovák megnevezései:
Sztrásza - Stráže pod Tatrami
Szepesolaszi - Spišské Vlachy
Toperc - Toporec
Késmárk - Kežmarok
Igló - Spišská Nová Ves
Márkusfalva - Markušovce
Kassa - Košice
Szepsi - Moldava nad Bodvou
Szepesbéla - Spišská Belá
Szomolnok - Smolník
Súr - Súr

Fink Tamás
∞
Zsófia

Fink György (Tamás)
Sztrászából jött Szepesolasziba
≈ 1703.3.20. Toporc
t. 1758.2.12. Szepesolaszi
1.∞ 1740.1.31. Szepesolaszi
Roxer Katalin
t. 1744.9.18. Szepesolaszi
2.∞ 1744.11.16 Szepesolaszi
Blasy Mária
* cca. 1719 Késmárk
† 1785.7.12 Szepesolaszi

1.

György
≈ 1741.4.14.Szepesolaszi
† 1782.3.13. Szepesolaszi
∞ 1776.11.18. Szepesolaszi
Ambrosy Mária
≈ 1751.6.5. Szepesolaszi
2.∞ 1787.4.15. Snt. Krausz János
(A. János és Katalin)

Mária
≈ 1778.7.4. Szepesolaszi
† 1782.1.21. Szepesolaszi

György
≈ 1781.1.22. Szepesolaszi
∞
Petschius Erzsébet
≈ 1782.4.16. Szepesolaszi
(P. Sándor és Mária)

2.

Jakab
≈ 1744.4.25. Szepesolaszi
t. 1744.9.8. Szepesolaszi

?
t. 1746.8.10. Szepesolaszi

Katalin
* cca. 175
∞ 1780.1.24. Sze
Meltzer Gy
≈ 1754.3.27.
(M.Mihály és

András
festőmester
≈ 1800.11.18. Szepesolaszi
∞
Topertzer Rozália
∞
Stephany Zsuzsanna

Imre
festőmester
≈ 1802.11.8. Szepesolaszi
∞
Krivácsy Erzsébet

Sándor
≈ 1805.12.12. Szepesolaszi

Erzsébe
≈ 1808.11.3. Sze

Johanna
≈ 1828.7.6. Szepesolaszi
∞
Spack András

Emília Erzsébet
≈1830.11.14. Szepesolaszi
∞
Pavorisz János

János Károly
≈ 1835.12.20. Szepesolaszi

Amália Karolina
≈ 1837 .7.15. Szepesolaszi
∞
Fürst Sámuel

Johanna Ma
≈ 1841.1.11. Sze

1.

Karolina
≈ 1828.5.25. Szepesolaszi

Rozália Juliana
≈ 1830.2.4. Szepesolaszi
∞ 1866.10.11. Kassa
Javorszky József
megyei hajdú
* cca. 1814 Detek (Hu)

András Imre
≈ 1831.12.10. Szepesolaszi

János
festőmester
≈ 1833.3.29. Szepesolaszi
† 1908.1.29. Szepsi
∞ 1870.11.3. Szepesbéla
Lang Júlia
≈ 1846.8.20. Szepesbéla
† 1915.9.30. Szepsi
(L. Frigyes, festőmester és
Riszdorfer Katalin)

Károly
≈ 1834.12.29. Szepesolaszi

Sándor
≈ 1836.2.14. Sze

Rudolf Eduárd
≈ 1873.6.21. Szepesolaszi

Aurélia
≈ 1876.3.28. Sze

Juliana
≈ 1871.8.21 Szepsi
† 1945.12.7. New York
∞
Merkly/Merkle Károly
* 1866

János Edmond
festőmester
* 1873.2.17. Szepsi
† 1927.2.11. Szepsi
∞
Knébl Mária
* 1884.3.5. Szepsi
† cca. 1960
(K. Márton és Bruoth Anna)

Katalin
* 1874.8.27. Szepsi
† 1938 Szatmárnémeti
∞
Lukácsovits István
* 1867.8.6. Nagykároly
(L. József és
Libhauzer Terézia)

Ilona
* 1877.5.17. Szepsi
† 1903.5.6.

Hermina
* 1878.8.14. Szepsi
† 1953.5.21. Budapest
∞ 1907.4.15. Szepsi
Linkesch Károly Gusztáv
postamester
* 1878.8.14. Szomolnok
† 1934.9.24. Budapest
(L. János és Schleifer Dorottya)

György Edm
* 1880.4.14. S

Gyula István
* 1903.9.20. Szepsi

László Jenő
* 1906.10.7. Szepsi
† 1929.7.27. Szepsi

András Pál
* 1909.7.12. Szepsi
† 1925.5.6. Szepsi

lád családfája

ziba

zi

zi

Katalin
cca. 1750
.24. Szepesolaszi
ltzer György
754.3.27. Igló
hály és Mária)

Zsuzsanna
* cca. 1753
∞ 1777.11.17 Szepesolaszi
Pischel András
* cca. 1753 Szepesolaszi

Mária
≈ 1756.1.16. Szepesolaszi
∞ 1780.11.21. Szepesolaszi
Szekler Mihály
* cca. 1757 Szepesolaszi

Erzsébet
1.3. Szepesolaszi

Sámuel
≈ 1811.1.17. Szepesolaszi

Anna Zsuzsanna
≈ 1814.7.25. Szepesolaszi

Edvárd
hentes
≈ 1823.2.3. Szepesolaszi
∞
Weisz Karolina
∞
Teichengräber Katalin

anna Matilda
.11. Szepesolaszi

Juliana
≈ 1844.2.28. Szepesolaszi

Henrietta
≈ 1849.6.13. Szepesolaszi

Eduárd
≈ 1849.6.13. Szepesolaszi

Rozália Matilda
≈ 1852.6.16. Szepesolaszi

Amália
* 1857.5.6. Márkusfalva

2.

Sándor
.14. Szepesolaszi

Eszter
≈ 1839.9.11. Szepesolaszi
∞
Fürst János

Rudolf András
≈ 1841.4.7. Szepesolaszi
∞
Kaiser Aurélia

Zsuzsanna
≈ 1846.2.6. Szepesolaszi

Aurélia
.28. Szepesolaszi

Aurélia Karolina
≈ 1877.3.21. Szepesolaszi

Matilda Zsuzsanna
≈ 1879.10.2. Szepesolaszi

Amália Zsuzsanna
≈ 1884.8.16. Szepesolaszi

Gyula Károly
≈ 1887.3.26. Szepesolaszi

Emma Júlia
≈ 1888.12.18. Szepesolaszi

rgy Edmond
0.4.14. Szepsi

Emma
* 1881.10.16. Szepsi
∞ 1903.11.21. Szepsi
Forsthoffer Gyula
* 1865.12.5. Súr
(F. István és Höling Terézia)

Anna
* 1883.7.25. Syepsi
∞ 1906.4.18. Szepsi
Halász Antal Ernő
postajegzyő
* 1876.5.2. Kassa
(H. Mihály és Ax Terézia)

Ida
* 1885.6.16. Szepsi
† 1978.7.27.Győr
∞ 1904.8.6. Szepsi
Ajkai István
1898-ig Aszner
mozdonyvezető
* 1868.12.13. Pápa
† 1919.4.17 Győr
(Aszner Rudolf, molnár és
Piringer Terézia)

Irén
* 1888.3.2. Szepsi

Folyamat

A minta kiválasztása

A nyomtatott anyagok megrendelése többnyire a boltnak nevezett külön helyiségben zajlott. Ebben a helyiségben a szöveteket tárolták, amelyeket az ügyfél megvásárolhatott vagy esetleg más szövetet is magával hozhatott. Ezután a mintakönyvekből kiválasztott egy mintát, amellyel az adott anyagot szerette volna díszíttetni. Az azonos mintájú fa kékfestő formákat azonos számmal jelölték meg, mint a mintakártyák mintáit. Az ügyfelek végül egy számmal jelölt fémlemezkét kaptak. Ugyan olyan számú fémlemezkével jelölték meg az ügyfél anyagját is.

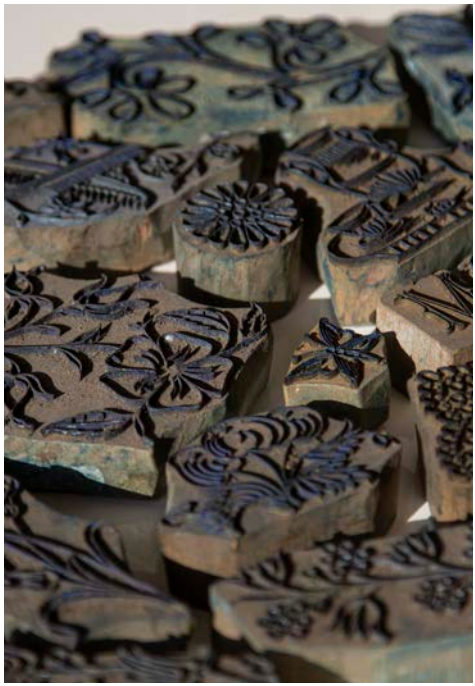

A szövet előkészítése

A szövetet először kifőzték vagy különféle tisztítószerekkel mosták a szennyeződések és a zsír eltávolítása érdekében. Néhány mester burgonya -, búza - vagy rizskeményítővel is dolgozott. Száradás után úgy mángorolták, hogy az anyag a kékfestő fa formákhoz teljes hosszában simuljon.

Tarkázás

A fa kékfestő formákat egy pap nevezetű szigetelő folyadékba merítették. Ez megakadályozta a festék behatolását a szövetbe a festés során. A pap folyadék összetétele és a hozzávalók aránya a mester legféltettebb titka volt. Ma már tudjuk, hogy festékagyagot, arab gumit, ólom-szulfátot, ólom-acetátot, illetve kék rézszulfátot használtak, de a mennyiség arány rejtélyét, sok mester magával vitte a sírba. A papot fából készült kékfestő formák segítségével vitték fel, és sasi-nak nevezett edényben tárolták. Fából készült négyszögletes asztalka formája volt, két egymásba illeszkedő fakerettel, és négyzet alakú párnával. Miután a papot felvitték a formára, a forma egy speciális technika segítségével nyomódott az anyaghoz - a szövetre való ütögetés által, amely szövetet egy speciális nyomóasztalra helyeztek. Az ilyen asztal a mester felé volt megdöntve, és vászonnal volt lefedve, aminek köszönhetően a forma lágyan ért az anyaghoz és jobban hozzásimult. Ezt a műveletet egy nyomószobának nevezett helyiségben hajtották végre. A pap felvitele után a szövetet hagyták megszáradni.

Nyomás típus

Pozitív nyomás

A pozitív nyomás világos háttéren sötét mintát eredményez. Ez egy egyszerűbb technika a negatív nyomáshoz képest, amely eredménye a világos minta sötét háttéren. A pozitív nyomást régebbi technikának tartjuk, és vándorló mesterségként is lehetett gyakorolni. A pozitív nyomás előállításához korommal és agyaggal kevert olajfestékeket használtak. Ezt a fajta szövetet a holicsi és a sasvári manufaktúrák is gyártották a 18. század végén és a 19. század elején.

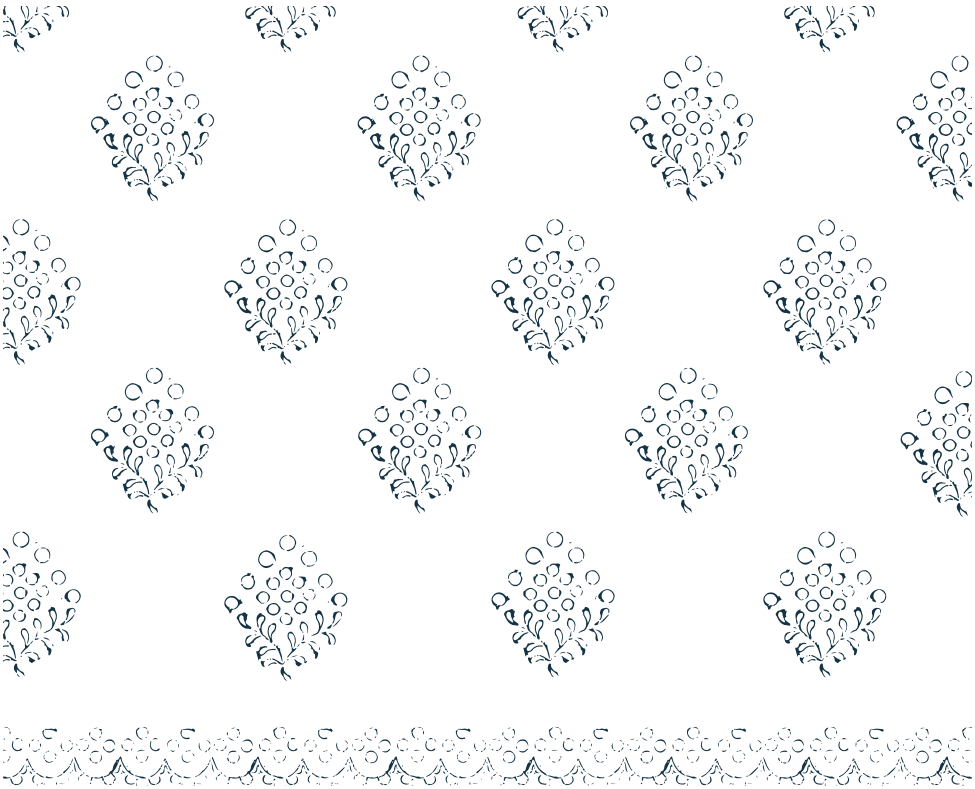

Negatív nyomás

Kötés - csomós technika

Ezt a technikát tartjuk az egyik legrégebbi negatív nyomásnak, amely Indiából származik és Japánban máig használatos. Ez abból áll, hogy apró tárgyakat kötöznek a szövetbe, például apró köveket vagy babot, majd színeznek. Azok a helyek, ahol a tárgyak voltak, színtelenek maradnak.

Batikolás

A kívánt mintának megfelelően vitték fel a viaszt a szövetre, majd a szövetet hidegen festették. Festés után a viasz meleg folyadékban feloldódott, és világos mintát képezett sötét háttéren. A viaszt nyírfa ecsettel vitték fel, de említésre kerül a baromfival való színezés is, amely viaszba mártott lábával futkározott a vásznon, és új mintákat hozott létre.

Rezervnyomás kékfestő formák segítségével

A technika abból áll, hogy sötét alapon világos mintát hoztak létre, kékfestésre használt fa formákkal, amelyeket a szigetelő anyag folyadékba – papba - mártottak bele. Megszáradása után a szövetet indigó oldatban festették, amely jellegzetes kék színt kölcsönzött neki.

Nyomóforma típusok

A legrégebbi formák teljesen **fából** készültek, az újabbak **fém - és sárgarézszegeket,** illetve **lapocskákat** tartalmaztak. Több fa rétegből álltak össze, így az papba való merítés során nem görbültek meg. A sarkok mentén szögek álltak ki, amelyeket a vászon tájolásához használtak a nyomás során. Néhány formát maguk a mesterek készítettek, de a bonyolultabb formákat profi formagyártóktól szerezték be. A forma hátulján griffnek nevezett fogantyúk voltak. A griffen kívül egyes nyomódúcok hátoldalán a mester kezdőbetűi is szerepeltek, amelyekkel megjelölte formáját.

A **teljes felületű** formák általában négyzet alakúak voltak. Szegélyeket és zsanérokat használtak az élek nyomásához, sarokformákat a sarkok nyomásához. Specifikusak abban, hogy nem helyettesíthetők gépi nyomással.

A **Passzer** formák, olyan formák, amelyek párban voltak egy minta számára. Sötétkék-világoskék-fehér mintát készítettek a segítségükkel.

A **Perrotin lemezformákat** egy mechanikus gépben használták a méteráru nyomására. A gépet 1834-ben találta ki a francia Louis Jérôme Perrot. A formák hosszúak és vékonyak.

A **nyomólemez** formák valójában nem kékfestő formák. Kék porfestékbe mártották és a szövetre nyomták. A nyomott mintát hímezték. Gyakori a növényi minta, de létezik monogram is vagy speciális szimbólum a ruha vagy textil tulajdonosa számára.

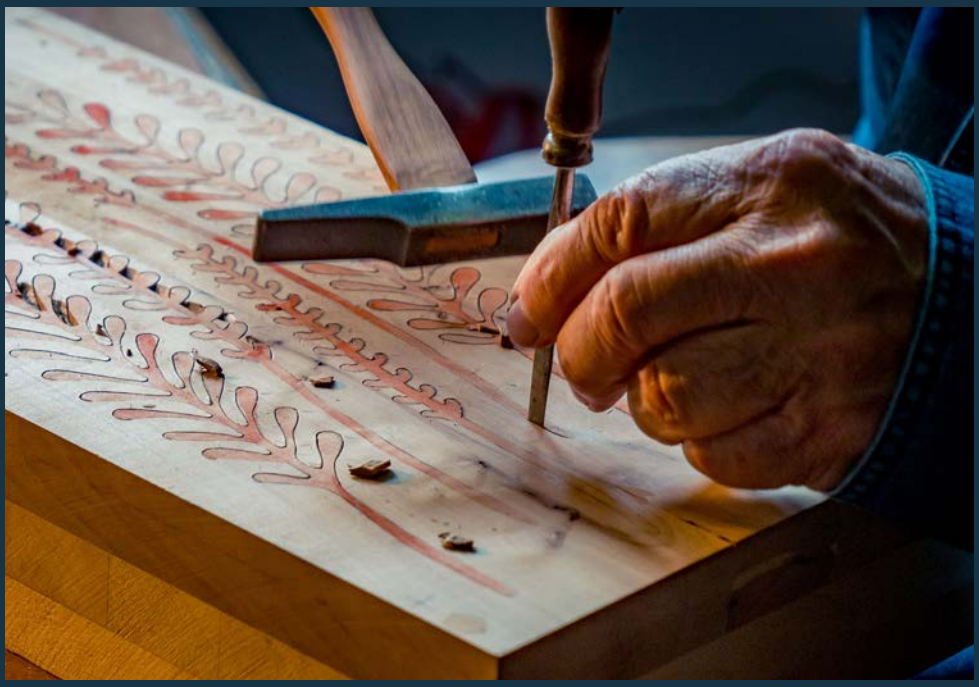

Festés

Eredetileg zúzott indigóporral festettek, de a vegyipar fejlődésével fokozatosan mesterséges festékeket kezdtek használni. Az indigófesték folyadékot kipa-nak hívják, és további titkos összetevőkből állt. Fennmaradtak feljegyzések a csecsemő vizeletének ajánlásáról az oldat fermentációjának támogatására. A kipa festékanyag egy „medencében“ volt, amelyet szintén kipának neveztek. Ezek a kipák 1,5 és 4 méter közötti mélységgel rendelkeztek. Eredetileg fából, de a 20. században már többnyire betonból készültek.

A pappal nyomott kiszáradt anyagot horgokkal ellátott fém keretre (ráf) rögzítették. Ez egy csigával ellátott szerkezethez volt rögzítve. Az anyagot a csiga segítségével bemerítették a festék oldatba.

A szövet kék színének intenzitása a merülések számától - ún. cúg - függött. A festékfolyadékot a kipában kevergetni kellett, mivel az oldat az alja felé sűrűbb volt. Az anyagot néhány percre az oldatba merítették, majd felhúzták a levegőbe, ahol megindult az oxidáció, melynek következtében az anyag elkékült. A merülést ismételték. Ezt a tevékenységet egy kipaszobának nevezett helyiségben végezték.

Isatis tinctoria / Csülleng

Indigfera tinctoria / Indigó

Áztatás, mángorlás, fényezés

Festés után a szövetet kénsavoldatban áztatták, amely eltávolította a papot a szövet felületéről. Helyén világos minta maradt sötét háttéren. A szövetet ezt követően tiszta vízben mosták, szárították és simára mángorolták. A mángorlás fényességet, simaságot és szilárdságot adott a szövetnek. Ha a szövet továbbra sem volt elég fényes a megrendelő igényei szerint, akkor a következő lépés az anyag kvarccal történő csiszolása volt. A kvarc egy fapálcára volt rögzítve, amelyet a mennyezethez erősítettek. A kékfestők a fémlemezke jelöléssel ellátott kész anyagot az üzletben vagy raktárban helyezték el.

Mgr. Ľudmila Mitrová
néprajzíró, Kelet-szlovákiai Múzeum Kassa

Felhasznált irodalom:

1. BARTOŠ, M. 2021:
Výskumná správa, projekt Modrotlač - džínsovina monarchie: Košice

2. BEKEŠOVÁ, E.2014:
Výroba modrotlače z dielne Elemíra Montška v Hranovnici. Poprad: Podtatranské múzeum v Poprade

3. BODNÁROVÁ, M. 2021:
Výskumná správa, projekt Modrotlač - džínsovina monarchie: Miškovec

4. DANGLOVÁ, O. 2014:
Modrotlač na Slovensku/Blueprint In Slovakia.Bratislava:
Ústredie ľudovej umeleckej výroby na Slovensku v Bratislave

5. FELBELOVÁ, M.- PAVELČÍKOÁ, M.1995:
Modrotlač na Spiši.Levoča: Modrý Peter

6. JAĎUĎOVÁ, L. - HABÁŇ,P.2014:
FARBENÉ DO MODRA, modrotlač v tradícii a móde.Bratislava:
Ústredie ľudovej umeleckej výroby v Bratislave

7. PAVELČÍKOVÁ, M.2017:
Výroba modrotlače v Starej Ľubovni. Ľubovnianske múzeum – Hrad v Starej Ľubovni

8. STADLER, M.1951:
Dějiny textilního tisku. In Věci a lidé, roč. 3, č.5 – 6, s 193-219

9. VYDRA, J. 1951d:
Z dějin modrotisku na Slovensku. In Věci a lidé, roč. 3, č.5-6, s.220-237

10. VYDRA, J. 1954e:
Ľudová modrotlač na Slovensku. Bratislava: Tvar

Hogyan került a kékfestés a világból Szepsibe

A prospektus egy érdekes utazáson kíséri végig a látogatót a kékfestés kézművesség történetének kezdetétől, az Osztrák-Magyar Monarchia korszakán keresztül, különös tekintettel az Abaúj vidékre és a Finkei család történetére, akik az utolsó kékfestők voltak Szepsi városában. A Kékfestő - Farmermonarchia pályázat értékmentő kutatásinak köszönhetően sok hasznos információ látott napvilágot a család munkásságáról, mely tudásanyagot továbbörökíthetjük a következő generációk számára. Ugyanakkor a látogatót közelebb hozzuk a kékfestés egyedülálló folyamatához a mintaválasztástól, a szövet előkészítésén keresztül, a nyomtatás, festés, savas fürdőn keresztül, a szárítás és az utólagos mángorolás folyamatáig. Hogy a világban található festett szövetek között minél jobban eligazodjunk, egyszerű áttekintést nyújtunk a nyomtatási típusokkal kapcsolatban, a nyomóformák típusát illetően és a nyomóformák funkcióját tekintve. A kékfestés jelentősége és hozadéka globális értékű, épp ezért 2018-ban az UNESCO ezt a mesterséget besorolta a szellemi kulturális örökség reprezentatív emlékei közé, a kezdeményezést Szlovákia közösen Magyarországgal, Németországgal, Ausztriával és a Csehországgal tette meg.

How blue-dyeing got from the world to Moldava

The brochure accompanies the visitor on an engaging journey regarding the history of the blue-dyeing craft since its inception in the world, its use in Hungary with an emphasis on the Abov locality and the fate of the Finkey family, the last blue-dyers operating in Moldava nad Bodvou. A lot of information about the work of this family has been revealed thanks to the rescue research of the project Blue-dye - The Denim Monarchy, based on which this knowledge will be preserved for future generations. At the same time, it introduces the visitor to the unique process of blue-dyeing from pattern selection, fabric preparation, printing, dyeing, acid washing, drying, and finally mangling. For a better orientation in the world of dyed fabrics, it offers a simple overview between types of printing (positive printing, negative printing, knotting, batik, printing with blue-dyeing forms) and types of forms by composition (all-wood, with nails and brass rods) and by function (full-area, edge, passer, perrotin, blocks). The importance and contribution of blue-dyeing have a global character and thus, it was inscribed in 2018 on the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, which was submitted by Slovakia together with Hungary, Germany, Austria, and the Czech Republic.